

Politické instituce a modely vládnutí v ČR

Úvod - Historický kontext

JPM032 a 018

IPS FSV UK

Katedra politologie

ZS 2025

Politické instituce a modely vládnutí v ČR

- Snahu o doplnění (zjm. předmět parlamentarismus)
- Zaměření se na (českou) exekutivu
- Ústava, politický kontext, pravidla a praxe
- Tři vyučující

- 1. Historický kontext. První Republika. Politická transformace, rozdělení ČSFR - Vznik a vývoj parlamentního režimu. Ústava ČR MP - 2. říjen
-
- 2. Legislativní moc - postavení a funkce Parlamentu ČR, vnitřní členění, legislativní moc - Ústavodárný a zákonodárný proces, problémy českého parlamentarismu MP – 9. říjen
-
- 3. Volby a volební systémy v ČR JS 16. říjen
- 4. a 5 Koalice a koaliční jednání, JS, Exekutivní moc - Vláda ČR, její postavení v politickém systému, funkce, formování vlády a problémy s tím spojené MB –23. a 30. říjen
-
- 6. a 7 Exekutivní moc - Prezident republiky, jeho postavení v politickém systému, pravomoci a vliv MB 6. a 20 listopad
-
- **13. listopad Mid-term (JPM 018)**
-
- 8. Exekutivní moc - Vláda ČR, její postavení v politickém systému, funkce, formování vlády a problémy s tím spojené MB 27. listopad
-
- 9. Úřednické kabinetu MB 4. prosinec
-
- 10. Parlamentarismus a poloprezidentsví MP - 11. prosinec
-
- 18. prosinec : předtermín

První Republika. Politická transformace. Rozdělení ČSFR.

Historický kontext na základě tří období

- První Republika
 - Politická transformace
 - Rozdělení ČSFR
-
- Kontinuita vs. diskontinuita, dědictví a tradice

1. Republika – zlaté časy české demokracie

- Základ a formování nového státu
- Revoluční založení (prozatímní ústava, zákon č. 37/1918 Sb. 13/11/1918), kooptace poslanců, první poslankyně.
- [Nová ústava](#) (29/2/1920) a [volby](#)
- Instituce 1. Republiky

Prezident Republiky

➤ Pravomoce

- **Zastupování státu navenek**
- Vrchní velitel branné moci
- **Svolání, odročení, rozpouštění, prohlašování za ukončená zasedání sněmoven Národního shromáždění,**
- Podávání **zprávy o stavu republiky,**
- **Podepisování zákonů a právo vrátit je s připomínkami,**
- **Jmenování a propouštění ministrů,** určování jejich počtu,
- Jmenování vysokoškolských profesorů, soudce, vyšších státních úředníků a důstojníků
- Milost.

- Prezident byl volen Národním shromážděním na 7 let.
 - Minimální věk kandidáta byl 35 let.
 - Mohl být nejvýš dvakrát (neplatilo pro TGM).
- Z výkonu své funkce nebyl prezident odpovědný.
 - po roce 1923 pak ještě pro zločiny úkladů o republiku a ohrožení její bezpečnosti (pokus o násilnou změnu ústavy (zejména co se týče samostatnosti, jednotnosti nebo demokraticko-republikánské formy státu), stejně jako pokus o znemožnění ústavní činnosti zákonodárního sboru, vlády nebo guvernéra Podkarpatské Rusi, případně násilný pokus o připojení části území republiky k cizímu státu). Potrestán mohl být pouze ztrátou svého úřadu.
 - Trestně stíhán mohl být pouze pro velezradu
- **Moc výkonnou představovali prezident republiky, vláda, ministerstva a nižší správní úřady.**
- **Postavení vlády** zůstalo v podstatě stejné jako v prozatímní ústavě. **Vláda rozhodovala sborově a byla odpovědná Poslanecké sněmovně**, vládě mohla být vyslovena nedůvěra, prezident mohl **jmenovat úřednickou vládu**.

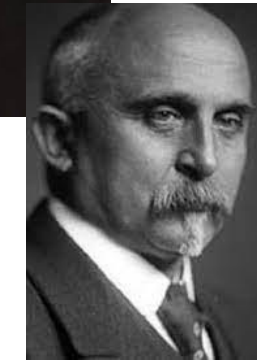
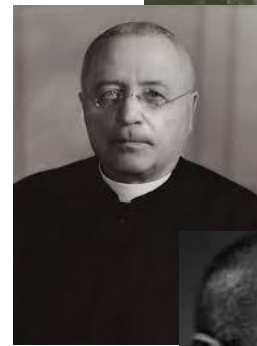
19 Vlád (1918 - 1938) – detail viz vlada.cz

Tomáš Garrigue Masaryk	14. října 1918	14. listopadu 1918	
Karel Kramář	14. listopadu 1918	8. července 1919	Všenárodní koalice
Vlastimil Tusar 1 a 2	8. července 1919	15. září 1920	Rudozelená koalice (Soc-Dem, Agr., ČSNS)
Jan Černý 1	15. září 1920	26. září 1921	Úřednická vláda (po štěpení soc-dem)
Edvard Beneš	26. září 1921	7. října 1922	Všenárodní koalice (5 stran)
Antonín Švehla 1 a 2	7. října 1922	18. března 1926	Všenárodní koalice (5)
Jan Černý 2	18. března 1926	12. října 1926	Úřednická vláda
Antonín Švehla 3	12. října 1926	1. února 1929	Panská koalice
František Udržal 1 a 2	1. února 1929	29. října 1932	Široká koalice
Jan Malypetr 1, 2 a 3	29. října 1932	5. listopadu 1935	Široká koalice
Milan Hodža 1, 2 a 3	5. listopadu 1935	22. září 1938	Široká koalice
Jan Syrový	22. září 1938	4. října 1938	

Do **Všenárodní koalice** patřily strany tzv. Hradního bloku:

- Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (str. agrární) (Antonín [Švehla](#))
- Československá sociálně demokratická strana dělnická (Rudolf **Bechyně**)
- Československá strana národně socialistická (Jiří **Stříbrný**)
- Československá strana lidová (Jan **Šrámek**)
- Československá národní demokracie (Alois **Rašín**)

Po r. 1925 šestka (+ Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská - Josef Najman)

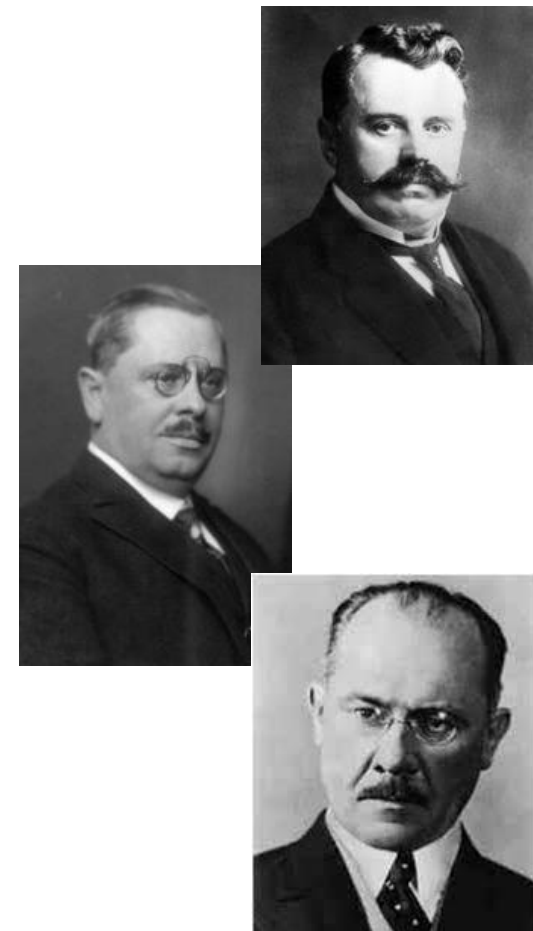

Panská koalice

- Členy této **středo-pravicové koalice agrárních a křesťanských stran** byly poprvé i **strany německé**. V jejím čele stál **Antonín Švehla** a byla to jeho třetí a poslední vláda, ve které byl ministerským předsedou.
- Koalice sestávala ze stran:
 - Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (ve volbách roku 1925 získala 13,7 % hlasů)
 - Československá strana lidová (9,7 %)
 - Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská (4 %)
 - Německý svaz zemědělců (8 %)
 - Německá křesťansko-sociální strana lidová (4,4 %)
- a později i
 - Hlinkova slovenská ľudová strana (9,9 %) (do aféry Vojtecha Tukey, 1928)
 - Československá národní demokracie (4 %)
- Ministrem zahraničí byl Edvard Beneš (ČSNS), byť ve vládě nebyl formálně za svoji stranu.

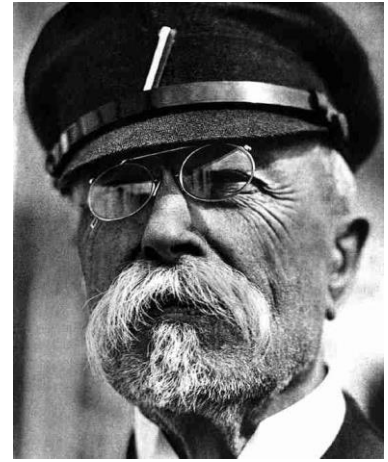

- V československé první republice existovaly v letech 1929-1938 tři **široké koalice** (František Udržal, Jan Malypetr a Milan Hodža).
- Jednalo se o koalice sestavené na základě výsledků voleb v letech 1929 a 1935.
- Ačkoli ve volbách v roce 1935 získala nejvíce hlasů Sudetoněmecká strana, ve vládní koalici zastoupena nebyla.
- V koalici byly během její existence sdruženy tyto strany:
 - Československá národní demokracie
 - Československá strana lidová
 - Československá strana národně socialistická
 - Československá sociálně demokratická strana dělnická
 - Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská
 - Národní sjednocení
 - Německá křesťansko sociální strana lidová
 - Německá sociálně-demokratická strana dělnická
 - Německý svaz zemědělců
 - Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu

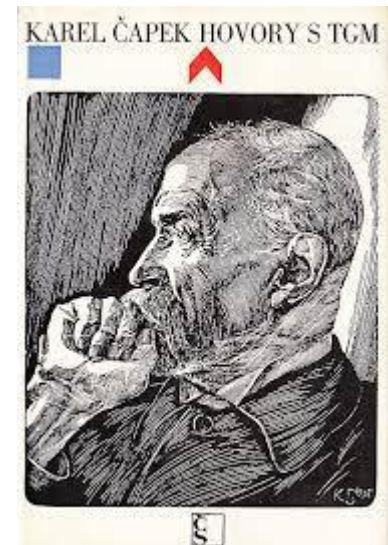
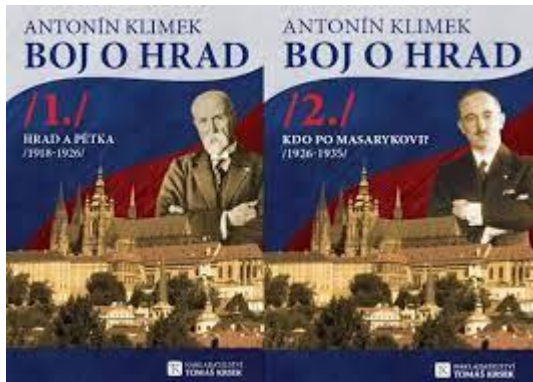
Prezident Republiky - praxe

- TGM zvolen 4 krát (14/11/1918, 27/5/1920, 27/5/1927 a 24/5/1934) + E. Beneš (18/12/1935)
- „Tatíček Masaryk“ – (demokratický) kult osobností
- Formální umístění prezidenta (Pražský Hrad)

Neformální aspekty výkonné (prezidentské) moci

- Masarykova nemoc (cca leden 1921) a vznik **Pětky** (Klimek, str. 153) – stát stran (Parteienstaat, partycracy, partitocrazia...)
- Vznik **Hradu** jako „stěžejní mocenská struktura“ (str. 163) – Nebyl „útvár konkrétně řídící či provádějící politiku, či konající nějaké oficiální porady.“ Oboustranný tok informací (in/out).
 - Pátečníci, Přítomnost (<http://www.pritomnost.cz/archiv-vsech-cisel-od-roku-1924/>), psaní pod pseudonymem
 - Masarykyana – od Hovory s TGM přes [Masarykův ústav](#)

Nejen 1. Republika jako model...

<https://www.ceska-justice.cz/blog/prezident-nemusi-jmenovat-ministra/>

„Meziválečné Československo

Československá prozatímní ústava z roku 1918 stanovila, že vládu volí parlament. Novelou v roce 1919 bylo Masarykem prosazeno, že členy vlády jmenuje prezident. **Hlava státu nemá povinnost odkývat, co je mu předloženo. Masaryk vyjadřoval své personální požadavky. Žádný premiér nenavrhl kandidáta, o kterém věděl, že s ním prezident nebude souhlasit. Masaryk žádal, aby ministrem zahraničí byl vždy Edvard Beneš. Premiéři se prezidentu podřídili.** Komické to bylo v letech 1926-29, kdy Beneš byl ministr a jeho národně socialistická strana byla v opozici.

Ministr spravedlnosti Jaroslav Krejčí a ministr Jiří Havelka (zároveň prezidentův kancléř) byli navrženi předsedou vlády Rudolfem Beranem a jmenování ministry v **listopadu 1938** na přání prezidenta Emila Háchy.“

Zdeněk Koudelka 16.8.2019

2. Politická transformace po r. 1989

- Specifický přechod k demokracii (kontext, komparace), specifčnost elity (dissent-opozice)
- Lustrace
- Kontinuita parlamentu (kooptace)
- První svobodné volby (8-9/6/1990)
- Federativní dělení (tři vlády)
- Zvolení V. Havla, postavení prezidenta Republiky
- Debaty o ústavní uspořádání
- Volby (5-6/6/1992)
- Převaha exekutivy (dočasná? Do 1995-96)

Československá (fed.) vláda

- **Vláda Ladislava Adamce** (1926-2007) existovala od 12. října 1988. Po sametové revoluci došlo 3. prosince 1989 k personálním změnám ve vládě = pokračovala dále pod vedením Mariána Čalfy (pověřen řízením od 7. prosince) až do 10. prosince.
- **Vláda národního porozumění** = první federální vláda po sametové revoluci, která měla připravit svobodné volby.
 - Vláda národního porozumění v Československu byla ustanovená **10. prosince 1989**. Předsedou byl Marián Čalfa (1946).
- **Vláda národní oběti** (především OF + VPN) existovala v období od 27. června 1990 do 2. července 1992.

Ministrem financí byl V. Klaus (původně za OF)

Česká vláda

Vláda Františka Pitry (od října 1988 do 5. února 1990) do zpočátku čistě komunistické vlády byli v roce na konci roku 1989 jmenováni zástupci Občanského fóra).

Následně vláda Petra Pitharta od **6. února 1990** do 29. června 1990

(Na Slovensku vláda vedená Milanem Čičem, následně **První vláda Vladimíra Mečiara** od 27. června 1990 do 22. dubna 1991.)

Volby do České národní rady 8. a 9. června 1990 =

- **vláda Petra Pitharta** (29. června 1990 – 2. července 1992)
koalice OF/Občanské hnutí + ODS + KDS – 124/200 křesel

Volby do České národní rady 5. a 6. června 1992 =

- **první vláda Václava Klause** (2. července 1992 – 4. července 1996)
koalice ODS-KDS + KDU-ČSL + ODA – 105/200 křesel

3. Rozdělení ČSFR

➤ Pomlčková válka (23/1/1990-9/4/1990)

= vznik ČSFR

➤ Volby 5-6/6/1992, volební kampaň

➤ Sestavování vlád:

- **ČSFR: Vláda Jana Stráského** (4 ODS - vítěz voleb do Sněmovny lidu Federálního shromáždění v ČR - , 5 HZDS - vítěz voleb v SR - a 1 KDU-ČSL).

- **ČR: Vláda V. Klause** (2/7/1992), ODS + KDS + ČSL + ODA (105/200 křesel)

➤ Rozdělení ČSFR

Ministr	Portfej	Nástup do úřadu	Odchod z úřadu
Jan Stráský	Předseda vlády	2. července 1992	31. prosince 1992
	Ministr pověřený řízením ministerstva zahraničního obchodu	2. července 1992	29. října 1992
Miroslav Macek	Místopředseda vlády	2. července 1992	31. prosince 1992
	Ministr pověřený řízením ministerstva práce a sociálních věcí	2. července 1992	29. října 1992
	Předseda Federálního výboru pro životní prostředí	2. července 1992	29. října 1992
Petr Čermák	Ministr vnitra	2. července 1992	31. prosince 1992
Jan Klak	Ministr financí	2. července 1992	31. prosince 1992
Rudolf Filkus	První místopředseda vlády	2. července 1992	31. prosince 1992
	Ministr kontroly	2. července 1992	31. prosince 1992
Milan Čič	Místopředseda vlády	2. července 1992	31. prosince 1992
	Předseda Federálního úřadu pro hospodářskou soutěž	2. července 1992	29. října 1992
Jaroslav Kubečka	Ministr hospodářství	2. července 1992	31. prosince 1992
	Ministr pověřený řízením ministerstva pro strategické plánování	2. července 1992	29. října 1992
Jozef Moravčík	Ministr zahraničních věcí	2. července 1992	31. prosince 1992
Imrich Andrejčák	Ministr obrany	2. července 1992	31. prosince 1992
Antonín Baudyš	Místopředseda vlády	2. července 1992	31. prosince 1992
	Ministr pověřený řízením ministerstva dopravy	2. července 1992	29. října 1992
	Ministr pověřený řízením ministerstva spojů	2. července 1992	29. října 1992

Portfej	Ministr / člen vlády	Strana	Nástup do úřadu	Odchod z úřadu
Předseda vlády České republiky	Václav Klaus	ODS	2. července 1992	4. července 1996
Místopředseda vlády	Jan Kalvoda	ODA	2. července 1992	4. července 1996
Místopředseda vlády Ministr financí	Ivan Kočárník	ODS	2. července 1992	4. července 1996
Místopředseda vlády Ministr zemědělství	Josef Lux	KDU-ČSL	2. července 1992	4. července 1996
Ministr mezinárodních vztahů (od 1. 1. 1993 Ministr zahraničních věcí)	Josef Zieleniec	ODS	2. července 1992	4. července 1996
Ministr spravedlnosti	Jiří Novák	ODS	2. července 1992	4. července 1996
Ministr životního prostředí	František Benda	KDS, poté ODS	2. července 1992	4. července 1996
Ministr průmyslu a obchodu	Vladimír Dlouhý	ODA	2. července 1992	4. července 1996
Ministr školství, mládeže a tělovýchovy	Petr Piňha	KDS	2. července 1992	27. dubna 1994
	Ivan Pilip	KDS, poté ODS	2. května 1994	4. července 1996
Ministr vnitra	Jan Ruml	ODS	2. července 1992	4. července 1996
Ministr práce a sociálních věcí	Jindřich Vodička	ODS	2. července 1992	4. července 1996
Ministr dopravy	Jan Stráský	ODS	30. prosince 1992	10. října 1995
	Vladimír Budinský	ODS	10. října 1995	4. července 1996
Ministr hospodářství	Karel Dyba	ODS	2. července 1992	4. července 1996
Ministr zdravotnictví	Petr Lom	ODS	2. července 1992	22. června 1993
	Luděk Rubáš	ODS	23. června 1993	10. října 1995
	Jan Stráský	ODS	10. října 1995	4. července 1996
Ministr kultury	Jindřich Kabát	KDU-ČSL	2. července 1992	17. ledna 1994
	Pavel Tigrid	nestráník za KDU-ČSL	19. ledna 1994	4. července 1996
Ministr obrany	Antonín Baudyš	KDU-ČSL	30. prosince 1992	21. září 1994
	Vilém Holář	KDU-ČSL	21. září 1994	4. července 1996
Ministr pro hospodářskou soutěž	Stanislav Bělehrádek	KDU-ČSL	31. října 1992	4. července 1996
Ministr pro správu národního majetku a jeho privatizaci	Jiří Skalický	ODA	2. července 1992	1. července 1996
Ministr státní kontroly	Igor Němec	ODS	2. července 1992	30. června 1993
Ministr bez portfeje	Igor Němec	ODS	30. června 1993	4. července 1996

- ODS: „společný stát nebo rozdělení“ vs. HZDS: „konfederace nebo rozdělení“.
- 17. července 1992 přijala a vyhlásila Slovenská národní rada *Deklaraci Slovenské národní rady* o svrchovanosti Slovenské republiky (požadavek samostatnosti).
- Jednání Václav Klaus a Vladimír Mečiar. Setkání 8. července 1992 ve vile Tugendhat. Dohoda podepsaná 26. srpna 1992.
- 20. července 1992 odstoupil ze své funkce prezident ČSFR Václav Havel.

Zvláštní postavení prezidenta republiky...

- Odkaz na 1. Republiku
 - Představy o TGM a fungování 1. Rep.
 - Model ústavy
 - „Quasi polotporezidentství“
- Politická situace po Listopadu
- Politická vůle aktérů
 - Různé koncepce
 - Založené na postavení aktérů

Prezident Václav Havel v krátkých kalhotách | foto: ČTK

Vyhrňte si nohavice, nabádá iniciativa. Chce tak uctít památku Václava Havla